

1

Liefde heeft geen hersens. Dat ik aan die woorden moet denken komt door Maria Callas. Ik hang mijn jas aan de kapstok en kijk dan vanzelf de slaapkamer in waar ze als een Madonna boven een wijwaterbakje hangt. Ze staat op het punt in tranen uit te breken en haar iets geopende lippen willen vertellen waarom, maar in hoeveel woorden ze het ook zou zingen, het is wel duidelijk.

‘Goedemorgen, Irma,’ roep ik op de drempel van de woonkamer.

Ze zit te slapen in haar stoel. Ik vind haar vaker zo, kin op haar borst, het haar nog niet in een wrong zodat het in slierten voor haar gezicht hangt, armen half op de leuning, benen uit elkaar. Ik weet niet waarom oude mensen, zelfs Irma, hun benen niet meer over elkaar slaan. Hoewel de verwarming hoog staat, heeft ze haar sjaal om. Ze zal weer keelpijn hebben. Ik vraag of ze iets wenst, maar ze slaapt, al is ze hooguit een uur op, rustig door.

Irma is, net als de vrijgezel bij wie ik eens in de week de boel doe, een extra adresje, maar ze is ook mijn buurvrouw. Toen wij verhuisden naar De Regent, zo heet dit flatgebouw van zeven verdiepingen, woonde ze er al. Zoals we vertrouwd raakten met de maten van de kamers, de spullen, geluiden en luchtjes op de galerij, de lift, het uitzicht, zo verging het ons ook met haar. Ze was al een eind in de zeventig, maar zag er goed uit. Ze was balletdanseres geweest, had op latere leeftijd een balletschooltje geleid en ze liep kaarsrecht en bewoog wat je noemt gracieus. Ik was toen zelf net dertig, Blanca tien en Cristian acht.

Hoe gaat dat. Ik nam af en toe boodschappen voor haar mee, de kinderen liepen bij haar binnen. En Louis deed wel eens wat voor haar, ook nog toen hij ziek was. Een kast verplaatsen, de scharnieren van een deur smeren, een leertje in een kraan vervangen. Op zo'n onbezorgde manier waar vrouwen zich prettig bij voelen, hij wist hoe dat moest. Ze had zulke dingen ook aan Harro, de huismeester, kunnen vragen, maar had vanaf het eerste moment door dat ze haar nieuwe buurman beter niet kon passeren, 'macho' is niet zomaar een Spaans woord.

In februari, in de week dat ik bij Sint Franciscus begon te werken, goten ze bij Al Medina, een minimarkt schuin aan de overkant, een emmer water leeg over de stoep. Het was al een paar dagen onder nul en de plas bevroor. Irma gleed erover uit en brak haar heup. Het

is de laatste keer dat ze op straat is geweest. Ze wil nu alleen nog op de galerij zitten als het warm en windstil is, maar de galerij ligt op de noordkant en het waait er altijd.

Ze gaat hard achteruit. Haar ogen en oren, haar geheugen, het is of ze is gezwicht voor de ouderdom. Ze verzorgt zich nog wel, maar haar bewegingen zijn hun lenigheid kwijt en haar rechterbeen wil niet luisteren. Traag en behoedzaam beweegt ze zich van het ene naar het andere meubel. Eerst stond ze alleen niet op uit haar stoel als Freddie, haar kat, op schoot lag, nu blijft ze ook zonder hem zitten en laat de dingen voor mij liggen. Kan jij even dit voor me pakken? Leg jij even dat voor me weg? Ze klaagt, ze snauwt, maar ik kan haar hebben of luister met een half oor.

Vervelend is dat ze achterdochtig is geworden, ze heeft me al een paar keer beticht van diefstal. Geld, haar horloge, haarspelden: wat moet ik daarmee met mijn korte haar? Natuurlijk vind ik het horloge dan, haar bril, de afstandsbediening, en haar portemonnee bleek niet één keer leeg. Hoe zou je trouwens aan haar portemonnee kunnen komen, haar tas staat altijd óf naast haar stoel óf naast haar bed. Daarop zei ze zeker te weten dat er meer geld in had gezeten, dat de dief stal als ze sliep maar er slinks wat in liet zitten, zodat ze zou denken dat ze seniel aan het worden was. Ze suggereerde dat het Cristian kon zijn geweest, omdat hij haar vroeger immers ook al eens bestolen had. Later

zeft ze dan dat het haar spijt, dat ze wel weet dat ik haar niet zal beduvelen en dat Cristians diefstalletje toentertijd een jeugdsonde was geweest die ze hem allang had vergeven, dus wat zeurde ze nou. Maar dat berouw was van korte duur. Ik denk dat het verstandiger is als ik je de sleutels teruggeef, zei ik een keer. Daar schrok ze van, dat was niet de bedoeling, en dat was het trouwens ook niet van mij.

Sinds haar val ga ik voor ik naar mijn werk fiets en vaak ook nog als ik van mijn werk kom, bij haar langs, nooit veel langer dan een halfuur. Ik doe haar bed, maak wat schoon, ruim wat op, kijk of er post is, we praten als ze er zin in heeft.

Ik kan loslippig zijn, zeker als ik wat opheb, maar over mezelf zal ik niet gauw beginnen, ik zou me doodschamen. Ik doe dat niet eens bij de vriendinnen met wie ik sinds Louis' dood weer omga. We verloren elkaar uit het oog, zeggen we, door de kinderen, naar een andere buurt verhuizen, de mannen. En nu zijn de kinderen groot en doet de rest er niet toe, dus kom, we gaan iets verzinnen, we kijken naar een dvd, we gaan de stad in, we gaan uit. En lezen, ik probeer weer te lezen. Ik weet nog goed hoe ik was in de tijd voor Louis, en zo af en toe pik ik die rol weer op als een paar oude lievelingsschoenen dat me nog past. We gaan op zaterdagavond wel eens naar een grand café waar niet alleen jonge mensen komen en waar, in weerwil van al die

internetsites, flink geflirt wordt, maar ik had niet veel zin in een kerel, ik denk meteen aan de sores die ervan kunnen komen.

Tot ik me vorige maand, bijna vier weken geleden, heb laten overhalen. Eric. Niet veel ouder dan ik, een aardig gezicht. Wendy floot tussen haar tanden en noemde hem 'lekkâh' en Sandra, die ik ook nog van school ken, zei dat hij op Kevin Spacey leek. Hij stond naar ons te kijken toen we de slappe lach kregen, ik weet niet meer waarom, we waren weer meisjes. Ik zag hoe hij om ons moest lachen en dat nam me voor hem in. Een drankje, nog een paar, en het kon me niet meer schelen.

Hij was charmant en brutaal genoeg om me te laten weten dat hij met me mee wou, maar dat wilde ik niet om Blanca, die toen nog iedere avond thuis sliep, en om Louis' urn, die in de kast in mijn slaapkamer staat. Naar zijn huis bleek ook niet te kunnen. Ik heb hem niet gevraagd of dat kwam omdat hij getrouwd was, wat maakte het uit. Ik verklapte het niet van die urn. Een hotel, zei ik, want dat is iets wat ik nog nooit had meegemaakt met een vreemde, zomaar, zoals in films gebeurt, ik zag het al voor me. We liepen naar een hotel in de Nobelstraat. Het was knap hoe de receptioniste door haar glimlach heen chagrijnig keek toen ze zei dat alle kamers bezet waren. Ik denk dat ze rook dat we gedronken hadden, maar volgens Eric was ze jaloers. Een compliment. Ik voelde me erdoor

groeien. Dank je, Eric. Met een c of een k? Wat je wilt, zei hij, allebei mag ook. Met een c, dacht ik, dat is zachter.

We hadden al geen zin meer in een hotel en zijn auto stond vlakbij, een blauwe Peugeot, geloof ik. Ik vond dat hij niet moest rijden, maar hij zei dat ik niet had opgelet, hij had maar twee bier op, en al loog hij, ik wilde hem geloven. Hij zat zonder kapsones aan het stuur en de auto rook nog nieuw. We reden naar de boulevard, het laatste, stille gedeelte. Naar de maan kijken, door de voorruit. Een lekkende maan, want het was gaan regenen. We waren nog steeds vrolijk, al ging het praten wat stroef. Ik denk dat we er allebei niet voor voelden om in de auto te gaan zitten rommelen, maar daar wel aan dachten. Misschien was hij ook alleen maar beleefd, afwachtend.

‘Vertel eens, Eric,’ zei ik, ‘wat doe je zoal?’

Hij was in een paar zinnen klaar. Hij speelt in een band. Slagwerk en gitaar. Hij verdient er niet genoeg mee, daarom werkt hij erbij in de reclame. Er schoten me van die spotjes te binnen die ik op tv en in de bioscoop had gezien. Ik zei dat ik niet begreep waarom ze zo vaak dieren op een rare manier gebruikten, wat had een otter nou met kaas te maken, een pinguïn met een printer, een vogel met een verzekering? Ik leek Cristian wel, die zich alle mogelijke dierenleed aantrekt. Ik had ook over Cristian willen vertellen, over hoe ik hem mis, dat ik al opknop als ik alleen maar zijn stem

hoor. Misschien had hij ook een zoon of was hij zelf dwars geweest in zijn jonge jaren. Hij begon te praten over films en boeken. Wat hij gezien en gelezen had kende ik niet, en andersom. Ik zei op een gegeven moment maar dat ik een van die boeken kende en het ‘echt wat anders’ vond.

Hij werd stil, Erik met een k, hij keek voor zich uit alsof hij die natte ruit interessanter vond. En toen begon ik van de drank en de zenuwen te kletsen, van de hak op de tak, tot ik niks meer wist en ten slotte maar op mijn horloge keek om te kunnen zeggen dat ik van de tijd schrok en naar huis moest. Hij zei dat hij me zou brengen, maar dat hij eerst nodig moest plassen. Hij liep voorbij de lantaarn het donker in, ik zag hem niet meer. Opeens kreeg ik het gevoel dat hij was omgelopen en naar me stond te gluren. Het was er zo verlaten, ik leek wel gek met een wildvreemde te zijn meegegaan. Ik heb mijn hakken uitgedaan en ben weggerend, niet over de boulevard, maar de eerste de beste zijstraat in. Door de tramrails te volgen kwam ik al snel in de buurt van Franciscus, waar het 's nachts werkelijk aardedonker is, maar vandaar kan ik de weg dromen. Doorweekt, mijn kousen kapot, geen hond die het heeft gezien.

De volgende dag al ben ik gaan twijfelen. En toen ik in de weken erna dat aardige gezicht van hem niet zag in het grand café, werd ik er tot mijn eigen ergernis treurig van. Sandra had het in de gaten. ‘Geen Kevin

Spacey vanavond,' zei ze. 'En dat is maar goed ook. Je hebt meer aan een oudere man, type Bill Murray, een man met wie je kan lachen, lachen is veel belangrijker dan seks, seks kan zo sip zijn.'

Ik hief er mijn glas op, maar ondertussen moest ik denken aan Louis. Aan hoe het was in het begin, aan hoe ik brandde en smolt en weer brandde en smolt en dacht dat het nooit op zou houden, dat ik aan zoveel verrukking misschien wel dood kon gaan.

Als ik een tuinman was/ schonk ik je een roos/ maar omdat ik dat niet ben/ schenk ik je mijn hart. In het Spaans, bij mijn oor. Zeg het nog eens, Louis... *Si fuera jardinero ...* En opnieuw, nog dichterbij mijn oor, zodat ik er bijna eng in mijn hoofd van word... *te regalo mi corazón...*

Luis. Voor het gemak noemde iedereen hem Louis, maar zelf bleef hij zijn naam schrijven met die dubbele l.

Irma weet genoeg over hem en mijn kinderen. Ze vond dat ik te veel op mijn kinderen lette toen ze jong waren, noemde me een kloek. Misschien had ze gelijk, maar ik kon niet anders. De schaafwonden, splinters, koorts, ontstoken keel en oren, de zeep die bij het haren wassen in hun ogen komt, geef mij die pijn. Ook de pesterijen, de foute types die hun pad kruisen, de gebroken harten, en de angst, alle angst, laat ze mij als-

jeblieft overkomen. En natuurlijk de fouten, hun eigen fouten, ik verdoezel ze, wees maar niet bang.

Ik zou die twee van me nog steeds willen beschermen en ik zal voor ze vechten en liegen als dat nodig is, maar ik wil ze niet tot last zijn, ik wil niemand tot last zijn.

Ze zoeken Irma niet meer op. Blanca heeft ze flink beledigd en ook met Cristian heeft ze ruziegemaakt, al zegt ze dat ze begrijpt dat een jonge jongen andere dingen aan zijn hoofd heeft. Welke dingen? denk ik, en dan knijpt mijn hart zich samen.

Ik vertel haar het nodige over mijn werk bij Sint Franciscus. Bij anderen doe ik dat niet zo makkelijk. Tegen Eric heb ik gezegd dat ik een baantje heb op een kantoor, dat was ook niet helemaal gelogen. Zodra ze horen dat ik op een kerkhof werk, al is het als gastvrouw, kijken ze me met grote ogen aan. Kán jij dat, zie ik ze denken, wat eng, daar ben je nou helemaal geen type voor. Vervolgens willen ze erge of lugubere verhalen horen, maar die krijgen ze niet van me.

Gastvrouw. Ze zouden me 's avonds eens moeten zien, in een t-shirt of badjas, languit op de bank met een kussen tegen de rugpijn, wegzappend van tv-programma's die me om niks tot tranen brengen.

Het heet dat een gastvrouw 'gastgericht' moet zijn. Je ernaar kleden helpt. Ik doe dat in de kelder onder het kantoor. Een neutraal bloesje of truitje en een rok, niet te strak en niet te kort, in grijs, zwart, donker-

blauw. Er hangen standaard wat kleren, ze gaan geregeld naar de stomerij. Bij het uitzendbureau werd me destijds gezegd dat de functie bestond uit het ontvangen van familie en belangstellenden en het verzorgen van thee en koffie. Nog dezelfde middag werd me bij Franciscus gevraagd of ik ook wat administratief werk kon doen, aangezien er niet iedere dag begraven werd. En of ik bezwaar had tegen een beetje afstoffen in het kantoor, meer niet, want er zou nog iemand worden aangetrokken voor de overige schoonmaak. Maar daar bleek al spoedig geen geld voor. Door de zachte winter waren er weinig doden. Bovendien werd er dankzij de populariteit van het cremen steeds minder begraven. De mogelijkheid om urnen een rustplaats op het kerkhof te geven is een vondst, maar weerhoudt nog niet veel mensen van het gratis verstrooien op een strooiveld of een zelfverkozen plek. Dus trek ik er de dunne latex handschoenen aan, die Blanca voor me heeft meegenomen van het tehuis waar ze werkt, ze zijn blauw en doorschijnend en geven me de handen van een chirurg. Ik maak niet alleen de wc van het personeel schoon, maar ook de D en H bij de condoleanceruimte, dweil er na iedere bijeenkomst de vloer, en til mijn emmer en mop naar de kleine kapel, de rouwkamer waar af en toe een dode ligt opgebaard als de nabestaanden dit liever niet in zo'n uitvaartcentrum willen, en de schaftruimte van de jongens van de buitendienst. Ik controleer of er geen duivenpoep

zit op het beeld van Sint Franciscus voor de kapel, waar in keldergraven priesters begraven liggen. En als er tijd over is, help ik met het sorteren en verzendklaar maken van de post. Het verdient niet veel, maar ik klaag niet. Wel ben ik blij als er af en toe, zoals morgen, op zaterdag een begrafenis is, omdat ik dan het dubbele per uur krijg.

Inmiddels heb ik aardig wat gehoord en gezien. Van het personeel, van klanten, van mensen op het kerkhof die me aanklampen, van begrafenisgasten. Over henzelf, over de anderen, over de doden. ‘We gaan ervan uit dat we geen rotzakken begraven maar mensen’, is me voorgehouden op het kantoor. ‘En verder vragen we ons niks af.’

Soms is het zo erg, zo droevig. Afstand houden. Nuchter blijven. Geen leed mee naar huis nemen. Nog zo’n dooddouner. Als commando lijkt het de anderen te helpen.

Ik was blij dat ik niet langer van hot naar her hoefde te fietsen om te sloven voor een paar tientjes, niet zelden voor types die ervan genoten me het vuile werk te zien doen. Ik wou een baan, een echte, vaste baan, maar op een kerkhof? Nou nee, ik had zelf nooit kunnen bedenken dat ik daar ooit zou komen te werken. Als kind moest ik in mijn laken bijten om het niet uit te gillen van doodsangst. Ik verdroeg woorden als dood, sterven, einde niet en nog steeds als ik ze lees laat iets in mijn ogen ze terugduwen. Ik draaide me af

van een begrafeniswagen, laat staan dat ik naar een lijk zou durven kijken.

Nu ik de jongens bij Franciscus ken, kijk ik wel eens in de rouwkamer in de kist. Onlangs nog bij een man die ik vaak op het kerkhof heb zien lopen. Hij deed dat om alvast te wennen, zei hij. Toen er in het voorjaar een muur gerestaureerd werd achter het graf dat hij had gekocht, kwam hij vragen of die muur wel op tijd klaar was, want zolang had hij niet meer. Twee maanden geleden lag de ex-man van een vriendin er opgebaard, een nare vent, maar toen ik hem daar zag was hij zo naar niet meer en verging me de zin om een gekke bek naar hem te trekken.

Die ik heb gezien, zien er altijd rustig uit. 'Vredig', hoor je nabestaanden zeggen, maar vredig hoort meer bij een landschap of Kerstmis. 'Tevreden' is beter. Tevreden dat het klaar en over is. Pijn en lijden zijn zoveel erger. Ik stop nog steeds mijn vingers in mijn oren als ik een ambulance hoor en als ik in de verte een ongeluk zie, voel ik meteen mijn maag en loop de andere kant op.

Ik spoel een bordje en de donkergroene kop met het gouden randje waar Irma steevast haar koffie uit drinkt schoon onder de hete kraan. Terwijl ik afdroog, valt me op dat Freddie zijn brokjes niet heeft aangeraakt. Hij heeft me ook niet verwelkomd, hij begint lui te worden.

‘Irma?’ Ik probeer het nog een keer. ‘Irma, ik denk dat ik nu maar even stofzuig.’

Ze reageert weer niet, dus ik draai de verwarming lager en ga mijn gang. Bij haar zet ik de radio nooit aan. Zingen is wel toegestaan, ze zingt ook mee als ze me hoort, ik neem dan een of ander bekend liedje, desnoods een oud kinderliedje, net zoals ze met een groep doen in dat tehuis van Blanca. ‘Hela gij bloempjes’ is een favoriet, omdat ze er een hekel aan heeft, ze wil dan dat ik het vals zing. Ze heeft er vroeger voor de kleintjes op de balletschool een dansje op bedacht dat ze voor het jaarlijkse optreden in Diligentia in haar repertoire hield, omdat het een makkelijk succes was. Fotoalbums vol heeft ze ervan. Ze kan ook ineens komen met een paar regels uit een aria, die zingt ze dan met van die trillers in haar stem en haar borst vooruit alsof ze op het podium staat. Ik heb haar wel eens gezegd dat ze zich moet aanmelden voor zo’n talentenjacht op tv, ze begrijpt wel dat ik zoiets niet meen.

Ik laat de stofzuiger in zijn eentje zingen over het rode tapijt, dat van het halletje doorloopt in de slaapkamer. Freddie ligt niet op bed, hij zal zijn plaatsje tussen het linnengoed hebben opgezocht. Als vanzelf gaat het mondstuk langs de klerenkast, een eindje onder het bed, dan onder het nachtkastje waarop foto’s van Irma’s vader, haarzelf met een jongeman in een bontjas voor Hotel des Indes, de snoet van Freddie,

en die van een cyprese kat die, ondanks de oorlog, eenentwintig is geworden.

Als ze in bed ligt kan ze aan de muur Rudolf Nureyev zien als de gouden slaaf in *Sheherazade*, Nureyev met Margot Fonteyn in *Giselle*, en Isadora Duncan op blote voeten dansend met kleine nimfen. Nureyev stierf aan aids en Duncan brak haar nek door haar zijden sjaal, die tussen de spaken van het wiel van haar auto kwam toen ze wegreed. Irma heeft het me allemaal verteld. Doden die niet wegsterven. Dat geldt helemaal voor Callas, boven dat wijwaterbakje uit Irma's jeugd, in haar rol van Tosca. Gestorven aan een gebroken hart in een appartement in Parijs. Net als Romy Schneider, nog onzaliger, naar wie mijn moeder me heeft vernoemd. Dankzij de *Sissi*-films, want de latere films vond ze 'niks voor ons soort mensen die al genoeg aan hun hoofd hebben'. In feite wist ze niet wat ze aan moest met haar heldin, die, een jaar nadat haar zoon gruwelijk gespietst werd door de smeedijzeren punten van een hek, koos voor een overdosis aan slaappillen.

Als Irma uit bed stapt, is ze in twee passen bij haar kaptafel, een meubel van staal, glas en donker hout dat, zegt ze, uit hetzelfde jaar stamt als zijzelf. Het is het hoekje waar Blanca als tiener graag zat. Irma's laatste spitzen hangen lijkbleek aan een hoek van de spiegel. Het niervormige blad staat al jaren vol met dezelfde spullen. Een Japans lakdoosje, een zilveren

handspiegel en haarborstel, waar ik soms witte haren uit haal van wel tachtig centimeter, een vaasje met haarspelden en -klemmetjes, een met parelmoer ingelegd sieradenkistje, crèmes, potjes, oude parfums die ze bewaart om de flesjes, een muziekdoosje waaruit een ronddraaiend danspaartje opveert als je het deksel licht. Er staat ook nog een foto waarop ze, in een tutu als een wiel, wordt opgetild door de jonge danser met wie ze ook voor Hotel des Indes staat. Een konijn in zijn maillot, zei Louis. *Un conejo*. De eerste twee keer dat hij dat zo noemde heb ik daarom gelachen.

Ik heb dit niet aan Irma verteld. Ik heb haar ook niet verteld dat de bus met zijn as in mijn slaapkamer staat. Ze zei een keer dat een man op een baviaan lijkt, omdat hij net zo agressief kan zijn. En ik wist dat ze het niet hardop wilde zeggen, maar mijn man bedoelde. Louis de baviaan. Het klopt niet, een baviaan is alleen agressief tegen mannetjes.

Ze denkt dat ik van hem af ben, ze gunt me dat ik van hem af ben, maar ik ben niet van hem af. Hij sprak nooit over doodgaan, tot die ene wanstaltige keer, een paar dagen voor hij stierf, toen hij me liet beloven dat ik voorgoed in zijn buurt zou blijven. Er was geen ont-snappen aan.

Ik had hem eerst op de plank staan waar hij zijn lotion bewaarde. Hij besproeide zich graag uitgebreid en dat ging handiger in de slaapkamer dan in de douche-cel, waar het spul op je keel sloeg. Na een paar maan-